

kivilöydökset osoittavat, että raja kulki erittäin suurella todennäköisyydellä Lastukoskelta Pohjois-Savon maanselän kautta ja yhtyi Muurasjärven luoteispuolella vanhaan A-rajaan ja Pähkinäsaaren rauhan rajaan. Kivilöydöksiä tällä linjalla on Rillankivi, jossa on venäläinen risti, sekä Muurasjärven läheisellä Maanselällä oleva Kirveskivi, jossa on ollut risti ja vielä 1700-luvulla viereisessä petäjässä risti ja kruunu²²⁶. Asian ovat todistaneet ”Viitasaaren Muurijärven asukkaat, . . . että myös tällä puolella asuva rahvas”. ”Vieressä oli myös kelohonka, jonka runkoon oli hakattu kruununmerkki ja risti”.

Pohjois-Savon maanselällä Iso-Pajusuolla olevassa rajakivessä on polttojäljet ja kivi on jäänyt sen jälkeen ilman mitään merkintää vuosisadoiksi. Kivi on vielä pitäjänrajakivi ja ennen sitä 1700-luvun karttojen mukaan se on ollut lääninrajakivi ja erittäin suurella todennäköisyydellä ennen sitä itärajan merkkikivi, jonka todennäköisesti ruotsalaiset ovat polttamalla tuhonneet. Polttoalue on erittäin selvä ja karkeissa vaakatason huokosissa näkyy vielä jätettä tuosta tapahtumasta. Em. kivien muodostaman rajan jatkeella on lisäksi Maanselän ja Perämeren välillä Kukkarokivi (Hanhikivi !?) ja Kruununkivi. Kukkarokivi on erittäin suurella todennäköisyydellä paljon etsitty Novgorodin ja Ruotsin välinen verotusrajan merkkikivi. Näistä kivistä on selostus tässä tutkielmassa aiemmin. Erittäin merkittävä on Rydbergin lausunto itärajaa koskevassa asiassa, josta hän mainitsee, ”Lukuisissa 1500-luvun itärajaa koskevissa asiakirjoissa mainitaan Petäjoen sijaitsevan maanselällä ja laskevan Savoona”²²⁷. Vielä tänä päivänä Petäjäjoki laskee maanselältä Petäjäjärvestä Rotimojärveen Pohjois-Savoona (kts. kuva Petäjäjärvi ja II Petäjäjoki).

Rydberg on tutkinut ja tarkastellut em. Petäjokea Pähkinäsaaren rauhan Petäjokena (ruotsalainen rajaluettelo), mutta allekirjoittanut pitää sitä 3. ”Petäjokena”, eli ruotsalaisen petoksen kohteena, jolla he eksyttivät itänaapuria aina vain kauemmaksi itään. Allekirjoittaneen tutkielmassa ko. joki on ns. ”Maanselän” rajalla, joka toimi itärajana rajasopimusten mukaan vuosina n.1400-1497.

Tämän mukaisesti v.1446 rajan pohjoinen lähtökohta piti olla maanselän alueella. Kohde oli ”Kalliovore”, tämä vaatimus täyttyy hyvin Rotimojärven lähellä olevassa Kalliomäessä, joka on maanselän lähellä, sillä Kalliovuoren piti olla maanselkää edeltävä rajakohde²²⁸.

Julkun itsevarman tuntuinen päätelmä ko. maanselän kohdasta ei osunut oikeaan. Hän mainitsee v.1446 rajan päätetekohdasta; ”Maanselkä tarkoitti tietenkin Maanselkää Rillankiven kohdalla”²²⁹.

Täysin eri linjoilla Julkun kanssa on Seppo Suvanto, joka ilmenee Keski-Suomen Historiankirjasta I. Hän on samoilla linjoilla allekirjoittaneen kanssa siitä, että v.1446 raja kulki Pohjois-Savon maanselälle, hän ilmaisee, että ”jonnekin Vieremän nurkille”²³⁰. Suvanto ei ole tutkinut rajaa tarkemmin, mutta on tehnyt ilmeisesti samat päätelmät allekirjoittaneen kanssa.

Jalmari Jaakkola ihmettelee sitä seikkaa, että on ihme kun ”Venäjän miehet” eivät olleet vastassa sillä seudulla, jossa aiemmin oli kulkenut Pähkinäsaaren rauhan raja.” Venäjänmiehistä ei v.1446 ja 1452 todellisissa rajan käynneissä näy mitään jälkiä”²³¹. ”Venäjän miehet” eivät olleet enää v.1446 vastassa Pähkinäsaaren rauhan rajalla, eivät edes ns. A-rajalla (1383 ?), sillä raja oli v:n 1446 mennessä, v:sta 1323, siirtynyt jo ainakin kahteen kertaan. Raja oli tuolloin jo Pohjois-Savon maanselällä, kuten aiemmin on jo todettu. Sinne raja oli siirtynyt savolaisen asutuspaineen ja ruotsalaisen petoksen johdosta.

S. Juholan raja noudattelee eteläosaltaan J. Jaakkolan teorian mukaista rajaa, toteamuksella, että Jaakkolan esittämä rajalinja tekee Muuratmäen ja Armisaaren välisellä osuudella kaksi käännöstä takaisin. Kiuruvedeltä (Kyröerffui) pohjoiseen allekirjoittaneen esittämä rajalinja poikkeaa täysin Jaakkolan ja Julkun esittämästä rajalinjasta. Jaakkolan, kuten joidenkin muiden tutkijain, mielessä on herättänyt hämmennystä se seikka, että v.1446 rajalinja on luettelon mukaan huomattavasti

²²⁶ Hämeen rajankäyntipöytäkirja 14.3.1738; Joh. Svikar.

²²⁷ K. Julku; Sis.s.127.

²²⁸ J. Jaakkola; ”valtarajat”, s.79.

²²⁹ K. Julku; Sis. s.202.

²³⁰ Keski-Suomen historia / K-S:n eräkausi/ S. Suvanto; s.110.

²³¹ J. Jaakkola; ”valtarajat”, s.89.

(4 penik.) pitempi kuin v.1452 rajalinja²³². He ovat siitä huolimatta päätyneet molemmissa tapauksissa samalle alueelle, Pyhjärven kaakkoispuoleiselle Suomenselälle. Heillä on tullut tuosta pituus-erosta johtuen 4:n penikulman osalta ”hukuttamisongelmia”. On asiallisestikin selvää se heimorajojen järjestys, että v.1415 raja oli idempänä kuin vuosien 1446 ja 1452 rajat. Ja edelleen, että v.1446 heimoraja oli idempänä kuin v. 1452 raja. Esimerkiksi v.1446 raja täytyy olla idempänä, sillä v.1452 raja tyydytti paremmin savolaisia kuin 1446 raja. Se ilmenee mm. Jaakkolan tekstistä; ”... vuoden 1452 uusi rajatarkastelukin, tehden . . . kauttaaltaan oikeutta savolaisille”.. Hän jatkaa; ”... ei asiakirjallisista lähteistä ole saatavissa vähäisintäkään tukea ajatukselle, että raja olisi tullut Maanselälle heti kulkeakseen sen yli Pohjanmaan puolelle”. Lisäksi kirjoituksessa mainitaan; ”... eräs vanha karjalainen traditsioni intresseistä, jotka Pohjanlahdelta katsottuina ulottuivat Maanselälle Maselta saakka ja joiden mukaan rajan ei liioin tarvinnut katkaista Maanselkää”. Lisäksi hän mainitsee; ”... he (pohjalaiset) selvästikin Hämeen ja Savon suostumuksella katsoivat rajan (v.1446) Maanselälle tultuaan käyvän sitä pitkin”²³³.

Edellä esitetyn mukaisesti Juholan tutkimuksen mukainen ”Maanselän” raja kulki 1400-luvulla Pohjois-Savon Maanselän kautta. Siihen rajaan päättyivät myös kaikki kolme Häme-Savo heimorajaa, eli vuosina 1415, 1446 ja 1452. Näin muodostuu harmonoinen kokonaisuus maantieteellisesti ja se soveltuu kitkattomasti kronologiselle asteikolle. Ruotsin (Suomen) ja Novgorodin (myöh. Venäjän) raja siirtyi asteittain itään ja näin ollen kunkin em. heimorajan täytyy soveltua omaan aikaansa.

Vuoden 1539 Savonlinnan linnaläänin tilannett kuvaavassa kartassa²³⁴ ilmenee linnaläänien rajat, jotka vastaavat Juholan tutkimuksen mukaista ”Maanselän ” rajaa. Siitä ilmenee, että raja kulki todennäköisesti Iso-Pajusuon pyykin kautta, joten ko. kohdalla raja ei ole siirtynyt, vaan sen hallinnollinen asema on muuttunut siten, että se on virallisesti menettänyt valtiollisen rajan merkityksen v.1595, jolloin Täyssinän rauha solmittiin. Sen jälkeen pyykki on menettänyt lääninrajan edustamisen ja on enää pitäjänrajapyykki. Sen osoittaa se, että siihen ei ole tehty uutta rajamerkintänumeroa (ja kruunua) sen jälkeen kun siitä on polttamalla hävitetty vanhat merkinnät pois, mahdollisesti tuo hävitys on tehty v.1500 syksyllä, jolloin ruotsalaiset hävittivät rajapyykkejä, jotka venäläiset olivat yksipuolisesti tehneet. S. Juholan esittämässä rajalinjassa kohteiden väliset etäisyydet ja maaston kuvaus sopivat hyvin yksiin alkuperäisen rajaluettelon kanssa. Oheisen tutkimuksen mukaisen rajalinjan alueella on runsaasti juuri heimorajaan viittaavaa nimistöä, sillä osuudella, jossa se poikkeaa Jaakkolan ja Julkun linjasta, eli Kiuruvedeltä Pohjois-Savon maanselkää lähellä olevalle Kalliomäelle (*Kalliovuori*).

Esitetyt heimorajat ja niitä vastaavat sen aikaiset valtakunnanrajat liittyvät ajallisesti ja maantieteellisesti erittäin hyvin toisiinsa, mikä on erittäin merkittävä seikka, sillä ne kummatkaan eivät olleet irrallisia rajanpätkiä, vaan rajaverkkokokonaisuuksia, joista kustakin oli sovittu.

Pohjois-Savon erämaista on löydetty kirveitä ja keihäitä²³⁵, jotka osoittavat, että alueella on taisteltu. Samanlaisia löydöksiä on tehty Pieksänmaan alueelta, joka kuuluu myös Häme-Savo heimorajan alueen piiriin. Tämän kaltaiset löydökset puoltavat vahvasti sitä, että Häme-Savo heimoraja kulki Pohjois-Savon maanselälle Juholan tutkimuksen mukaisesti.

Rajaselkkaukset eivät päätyneet v.1446 päätöksen mukaiseen ratkaisuun, vaan vakavia riitoja jatkui edelleen ja tarvittiin vielä uusi rajatuomio ja rajankäynti, josta jälempänä tässä kirjoituksessa.

Vuoden 1446 heimoraja Häme – Savo (pohjoisosa S. Juholan tutkimuksen mukaan)

Naglasari, (Naulasaari) - - -

15. Armisari, (Armisaari Armisvedellä) J. J.

16. Witsawäri, (Vihtämäki ?) J. J. (=J. Jaakkola)

²³² J. Jaakkola; ”valtarajat”, s.81.

²³³ J. Jaakkola; ”valtarajat”, s.90.

²³⁴ H. Kirkinen; Karjalan kansan historia, s.53.

²³⁵ Keski-Suomen historia;

17. Myhämäki (Myhin-järvi-joki-lahti) J. J
18. Witzajärvi (Vihtajärvi) J. J
19. Konnusaari (Kainusaari, Koskelovesi) J. J
20. Waijasalmi (Vaajasalmi, Niinivesi/Iisvesi, Suonenjoki/Rautalampi) J.J./S.J.
21. Aijrosalmi (Airosalmi, Iisvesi/Rasvanki, Tervo) J.J./S.J.
22. Ägekoski (Äyskoski, Tervo) J.J./S.J.
23. Kirwilä (Kivimäki ?, Pielavesi)
24. Hapaioensw (Haapajärvi,Pielavesi) J.J./S.J.
25. Hirffuiwori (Hirvivuori ?, Vaaraslahti, Pielavesi)
26. Sulkaierffui (Sulkavanjärvi, Pielavesi/Kiuruvesi) J.J./S.J.
27. Mändy wäri (Mäntyharju, Kiuruveden kaakkoisosa, Kiuruvesi) S.J.
- 28.Kyröierffui (Kiuruvesi) J.J./S.J
- 29.Lapioierffui (Luupuvesi, Kiuruvesi) S.J.
30. Kalliowori (Kalliomäki, Salahmi/ Vieremä) S.J.
31. Maanselke (Maanselkä, Petäjäjoki= Petäjoki 3. Vieremä) S.J.

Vuoden 1452 heimoraja Häme – Savo

Vuoden 1446 rajankäynnin jälkeen riitaisuudet jatkuivat raja-alueella. Pääasiassa savolaiset olivat tyytymättömiä rajatuomioista. Sen jälkeen Kaarle Knuutinpoika Bonde asetti valtuuskunnan käymään uudelleen Häme – Savo heimorajaa. Vuonna 1452 annetun rajatuomion jälkeen ko. asiasta ei enää saanut valittaa. Muutos oli sikäli parempi, että se tyydytti savolaisia paremmin kuin v.1446 rajatuomio. Verrattaessa v. 1446 rajatuomiota v. 1452 tuomioon, ei muutos ollut kovin merkittävä esimerkiksi Jaakkolan ja Julkun esittämien ehdotusten välillä. Edellä mainittujen rajatuomioiden ero maastossa on Juholan tutkimuksen mukaan hyvin merkittävä, joten siinä valossa ymmärtää savolaisten osoittaman tyytyväisyyden v. 1452 rajatuomion johdosta.

Häme – Savo heimoraja v.1452 Jalmari Jaakkolan, ”valtarajat”-kirjan mukaan:

- Naglasari, (Naulasaari)
- Karacoierffui (Karankajärvi, Mäntyharju)
- Kaluaselkij (Vahvaselkä)Veckralambi (Vehkalampi)
- Rokensoo (Ruokosuo)
- Meskämäkj (Mieskonmäki)
- Surpenioensw (Sepäsjoensuu)
- Mwkasmekj (Muurasmäki)
- Iloytin salmj (Ilotunsalmi)
- Palomäkj (Palomäki)
- Nijniniemj (Niininiemi)
- Quiuamäkj (Kovalanmäki)
- Hengenmkenpä (Hankamäenpää)
- Armosarj (Armisaari Armisvedessä)
- Widzasa worij (Vitsavuori l. Vihtavuori, Armisveden itäpuolella)
- Mwhumeki (Myhinmäki ?, Rautalammilla)
- Vidzauorj (Vitsajärvi)
- Kaijnusarij (Kainu- l. Kajunsaari)
- Mekasalm (Miekkasalmi)
- Vaijsalmi (Vaajasalmi)
- Konungsarj (Kuninkaansaari)
- Egiskoski (Äyskoski, Karttula)
- Sauikoski (Säviänkoski, Pielavesi)
- Jouzensalmj (Joutsensalmi, Pielavesi)
- Saujjoensw (Savijoensuu, Pielavesi)
- Landz ryggen (Maanselkä, Pyhäjärven kaakkoispuolella, Rillankiven seutuvilla).

Rajan päätekohtasta on neuvoteltu v.1453 Rillankiven ja Saukonlähteen seutuvilla kuten Suur-Pyhäjoen historian kirjassa osoitetaan (s.333.). Rajan kulkua pohjoisesta Rillankivelle Saukonlähteen kautta, tukee linnaläänejä kuvaava kartta, joka on H. Kirkisen kirjassa Karjalan kansan historia sivulla 53

Edellä esitetyt heimorajat muodostavat kronologiseen järjestykseen ja maantieteelliseen sijaintiin katsoen harmoonisen ja historialliseen tietoon soveltuvan kokonaisuuden, joka jo sinänsä tukee esitettyä ratkaisua rajojen sijainnista. Tärkeää on se, että ko. heimoraja soveltuu ajankohdan valtakunnanrajaan asiamukaisesti ja riidattomasti.

Tutkittu/verrattu kirjallisuus (käytet. lyhenteet):

Suomen historian dokumenttejä I (=SHD I); toim. M. Juva, V. Niitemaa ja P. Tommila.

Jalmari Jaakkola, Suomen muinaiset valtarajat vuoteen 1323(= ”valtarajat” J. J.).

Kauko Pirinen, Savon historia.

Kyösti Julku, Suomen itärajan synty, (=Sis.).

Jalmari Jaakkola, Suomen varhaishistoria III; Suomen varhaiskeskiaika,

Kristillisen Suomen synty.

Jalmari Jaakkola, Suomen sydänkeskiaika.

Finlands medeltidsurkunder = FMU.

Registrum Ecclesiae Aboensis = REA.

Pentti Virrankoski, Matti Huurre, Kustaa Vilkuna; Suur-Kalajoen historia I(= SKh I).

Suur-Pyhäjoen historia (SPh).

Pietarsaaren historia (Pedersöre äldsta historia).

Einar W. Juvelius; Suomen kansan aikakirjat.

Lauri Kujala, Oulun läänin alueellisesta muodostumisesta.

Kustaa Vilkuna; Historiallinen aikakauskirja 1960 / Pähkinäsaaren rauhan raja.

Väinö Helle; Pohjois-Pohjanmaan Maakuntaliiton vuosikirja 1936-1938, IV-VI.

Pöytäkirja: Hämeen läänin rajankäynti 1738; Joh. Svikar.

J W. Ruuth; Historiallinen arkisto 15:2 (1898), pk. s.117-118.

Jukka Korpela; Historiallinen aikakauskirja 4/2006; Pähkinäsaaren rauhan raja.

Himanka –kotiseutumme; koonut Anni Kohtala ja Maija Märsylä.

Aarre Alopaeus; Novgorodin rajalla.

Sievinkylän historia.

Sievistä sommaan näkköön; Sievin historiaa; Historiatoimikunta.

Yrjö Koskinen; Suomen kansan historia.

Mika Kallioinen; Kirkon ja kruunun välissä.

C. J. Gardberg, P. O. Welin; Suomen keskiaikaiset linnat.

Saloisten historia.

Oulun linna.

Historian sanakirja; A. Halmesvirta, J. Ojala, H. Roiko-Jokela, K. H. J. Vilkuna.

Yrjö Koskinen; Nuijasota.

Erkki Markkanen; Vanhan Viitasaaren historia.

Heikki Kirkinen; Karjala taistelulenttänä.

H. Kirkinen, P. Nevalainen, H. Sihvo; Karjalan kansan historia.

H. Kirkinen; Karjala idän ja lännen välissä.

Jukka Korpela: Itä-Euroopan historia keskiajalta 1700-luvulle.

Venäjä ja Neuvostoliiton historia; H. Kirkinen, apul. päätoimitt. T. Lappalainen, siht. A. Juntunen.

Keski-Suomen historia I, toimittanut Mauno Jokipii.

Pekka Lappalainen; Säämingin historia I:1 ja I:2.

Suomen historian pikkujättiläinen; Päätoimittaja Seppo Zetterberg.

Eino Jutikkala & Kauko Pirinen; Suomen historia.